

16. simpozij
Frane Petrić i renesansne filozofske tradicije
Sažetci

16th Symposium
Franciscus Patricius and Renaissance philosophical traditions
Abstracts

16° Convegno
Francesco Patrizi da Cherso e le tradizioni filosofiche rinascimentali
Riassunti

Uredio / Edited by / A cura di *Ivica Martinović*

Cres, Hrvatska, 23.-26. 9. 2009.

DAVOR BALIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Philosophy, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia*

Marko Marulić o filozofiji i filozofima u svom *Evandelistaru*

U svojoj moralnoteološkoj sintezi, koju je 1516. godine objavio pod neprozirnim naslovom *Evangelistarium*, Marko je Marulić izložio i svoje brojne stavove o filozofiji, filozofskim disciplinama, filozofskim školama i filozofima.

U trećem poglavlju treće knjige *Evandelistara* istražio je Marulić temu: »Što je mudrost i gdje je valja tražiti?« (»Quid sit sapientia et ubi quaerenda«). Kada je razlikovao mudrost (*sapientia*) od razboritosti (*prudencia*), prihvatio je stoičku odredbu mudrosti: »znanje i spoznaja božanskih i ljudskih stvari« (*divinarum humanarumque rerum scientia et cognitio*). Svoju tvrdnju da je mudar samo onaj čije su vladanje i život u skladu s njegovim znanjem, potkrijepio je ovim razlikovanjem učenosti i mudrosti: »Ako tko izučī svu filozofiju a ne živi kako ona zahtijeva, priznat ću da je učen, ali ne da je i mudar«. U svom daljnjem izlaganju o mudrosti, u sedmom poglavlju iste knjige *Evandelistara*, zauzeo je i sljedeći stav: svaka disciplina, koja nije u suglasnosti s Evandeljem, beskorisna je i čovjeka ne može učiniti mudrim, a time ni blaženim. Na svoj popis takvih disciplina Marulić je, uz pjesništvo, govorništvo i astronomiju, uvrstio i filozofiju. Iako se, tvrdi Marulić, filozofija hvali svojim bavljenjem mudročću, i to tako što istražuje uzroke i narav stvari, ona »ne zna pravo i istinito prosuditi što je čovjekov cilj.« Da »u nekom svom dijelu ne pomažu teologiju«, nitko ne bi trebao, misli Marulić, učiti filozofiju, pjesništvo, govorništvo i astronomiju. Od tih disciplina, preporučuje nam Marulić, treba uzeti samo ono što je prikladno za obrazovanje vjernika, dok ostalo treba odbaciti – »da ne šteti«.

Već u predgovoru *Evandelistara* Marulić je nad sve znanosti uzvisio etiku, jer ona »razmatra o gojenju običajā i života« i zato jer čovjeka upućuje na načine s pomoću kojih će se odvratiti od zla i prionuti uz dobro. No, iako je o etici pisao kao »izvršnoj vrsti poduke«, Marulić je istovremeno upozorio i na to da je ona tek dio »svjetovne i ljudske filozofije« (*mundana et humana philosophia*). Bilo bi lakomisljeno i nerazumno, ističe Marulić, u bilo kojem pogledu usporediti filozofiju s »onim što nam je objavljeno od Boga«: »Pogriješiti su, zaista, mogli i sami filozofi, kao što su pogriješili u vrlo mnogim stvarima, jer su bili ljudi.«

Od brojnih Marulićevih stavova o filozofskim školama istaknut ću tek neke od onih koji se odnose na stoike. Premda se suglasio s njihovom odredbom mudrosti, Marulić je često kritizirao stoike. Naročito je oštar bio prema njihovu nauku o blaženstvu (*beatitudo*), o čem je svoje stavove iznio u šestom poglavlju »Samo Božja mudrost čini ljude blaženima« (»Quod sola Dei sapientia efficit beatos«) treće knjige *Evandelistara*. Stoici nisu znali za istinsko blaženstvo, tvrdi Marulić, jer su naučavali: da je vrlina sama sebi plaćom; da životom u vrlini čovjek ostvaruje sve što mu je dovoljno; da je blaženstvo »mirovanje želja« (*appetitionum quietitudo*). Blaženstvo je, tvrdi Marulić, nebeska i vječna sreća koja pripada vrlini ukoliko se združi s pravom vjerom, pa ljude blaženima mogu učiniti samo Božja i kršćanska mudrost, a ne stoička filozofija, koja je »tako kruto i neljudski ograničena« jer naučava: »da bi bio blažen, mudrac se mora posve lišiti duševnih čuvstava.« Stoička filozofija, poentira Marulić, ne pristaje »čovjeku, nego prije kamenu: ničemu se ne nadati, ni od čega strahovati, ni zbog čega se ne radovati, ni zbog čega se ne žalostiti.« Dakle, za potrebe svoje moralnoteološke sinteze Marulić izoštrava i svoje stavove prema etici kao filozofskoj disciplini, a njegov odnos prema stoičkoj etici u tom je smislu paradigmatičan.

Marko Marulić on philosophy and philosophers in his *Evangelistarium*

In his master-piece in the field of moral theology, which he published in 1516 under an untransparent title *Evangelistarium*, Marko Marulić also outlined many of his views of philosophy, philosophical disciplines, philosophical schools, and philosophers.

In the third chapter of the third book of *Evangelistarium* Marulić examines the topic: »What is wisdom and where is it to be sought?« (»Quid sit sapientia et ubi quaerenda«). In his distinction of wisdom (*sapientia*) from prudence (*prudencia*), he adopted the Stoic definition of wisdom: »knowledge and cognition of the divine and human things« (*divinarum humanarumque rerum scientia et cognitio*). His statement that wise is the man whose conduct and life are in harmony with his knowledge he supported with the following distinction between erudition and wisdom: »If a man absorbs entire philosophy but fails to live up to it, I shall admit that he is learned, yet not necessarily wise«. In his elaboration on wisdom in the seventh chapter of the same book of *Evangelistarium*, he states the following: discipline which is not in concordance with the New Testament is useless, and cannot make man wise and blessed. Besides poetry, oratory and astronomy, Marulić's list of such disciplines also includes philosophy. Although, Marulić states, philosophy prides in its learning of wisdom by exploring the causes and nature of things, it »is unable to rightly and truly grasp the man's goal.« If »in a certain part they did not assist theology«, no one, Marulić holds, should study philosophy, poetry, oratory or astronomy. From these disciplines, Marulić proposes, one should choose only what is appropriate for the education of the believers, while the rest should be abandoned – »to avoid corruption«.

In the introduction to *Evangelistarium*, Marulić awarded ethics the highest place among the sciences, for it »considers the cultivation of customs and life« and

guides the man to seek ways by which he would avoid evil and endorse good. However, although he describes ethics as »an excellent kind of learning«, Marulić at the same time warns that it is but a part of »the worldly and human philosophy« (*mundana et humana philosophia*). According to Marulić, unreasoned and ill-considered would be a comparison of philosophy with »that which is revealed by God«: »Indeed, the philosophers themselves may have erred, just as they erred in great many things, for they are of human nature.«

From among Marulić's many views on philosophical schools, I will draw attention to merely some referring to the Stoics. Although he agreed with their definition of wisdom, Marulić often criticized the Stoics. He particularly argued against their doctrine of beatitude (*beatitudo*), his views on this being outlined in the sixth chapter »Divine wisdom only makes people blessed« (»*Quod sola Dei sapientia efficit beatos*«) of the third book of *Evangelistarium*. According to Marulić, the Stoics had no knowledge of true beatitude, since they taught: virtue is itself a reward; in a life of virtue man fulfils all his needs; beatitude is quietude of appetites (*appetitionum quietitudo*). Further, beatitude is a heavenly and eternal happiness immanent of virtue if blended with true faith, and only God's and Christian wisdom can make people blessed and not Stoic philosophy, »so rigidly and unhumanly confined« as it teaches: »to be blessed, a wise man must renounce passions of the soul.« Marulić concludes that Stoic philosophy does not benefit »a man, but rather rock: hope for nothing, fear of nothing, rejoice over nothing, grieve over nothing.« Hence, for the purpose of his synthesis of moral theology, Marulić elucidates his own views of ethics as a philosophical discipline, in this light his attitude towards the Stoic moral philosophy being paradigmatic.

ERNA BANIC-PAJNIC

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /

Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia

Uloga Zoroastru pripisanih *Kaldejskih proroštava*
u filozofiji Frane Petrića

Spise poznate pod naslovom *Kaldejska proroštva* Petrić je na Plethonovu tragu pripisao Zoroastru i objavio ih u Dodatku svoje *Nove sveopće filozofije* 1591. te 1593. godine pod naslovom *Zoroaster et eius CCCXX Oracula Chaldaica, eius opera e tenebris eruta et latine reddita*: tu su donijeti Petrićev predgovor, grčki tekst spisa i Petrićev latinski prijevod. Spisi će zatim 1593. godine kao zasebno izdanje biti objavljeni u Hamburgu pod naslovom *Magia philosophica hoc est Zoroaster et eius CCCXX Oracula chaldaica*, ali bez grčkog teksta.

Poznato je da Petrić Zoroastru pripisanu filozofiju kao jednu »pobožnu filozofiju«, zajedno sa svojom vlastitom i s još tri druge pobožne filozofije, podastire papi Grguru XIV. kako bi ovaj njima zamijenio Aristotelovu »bezbožnu« filozofiju što se »posvuda predaje po školama«.

Petrić prema vlastitim riječima ulaže »ne malen trud« u prikupljanje 320 fragmenata raspršenih po djelima različitih autora poglavito novoplatonovske orijentacije, skupljajući ih u jedan cjelovit spis, koji tematski razlučuje u nekoliko podcjelina i prevodi na latinski.

Pitanje *motiva* tog »ne malog« Petrićeva truda uloženog u izdanje *Kaldejskih proroštava* najuže je povezano s pitanjem o *ulozi* koju u okviru njegove vlastite filozofije igraju učenja izložena u tim spisima, odnosno s pitanjem o specifičnosti njegove interpretacije, koju valja sagledati prije svega kroz usporedbu njegove interpretacije s onom Ficina, Pica i Steuca, najznačajnijih

renesansnih promicatelja *priscae theologiae* i Zoroastra kao autora *Kaldejskih proroštava*. Na ta pitanja pokušat ćemo odgovoriti u ovom izlaganju.

The role of *Chaldaean Oracles* attributed to Zoroaster
in the philosophy of Frane Petrić

Following in the footsteps of Plethon, Petrić attributed the writings known as *Oracula Chaldaica* to Zoroaster and published them among the *adiecta* to *Nova de universis philosophia* in 1591, and in 1593 under the title *Zoroaster et eius CCCXX Oracula Chaldaica, eius opera e tenebris eruta et latine reddita*, containing Petrić's foreword, the text in Greek and Petrić's Latin translation. In 1593 the writings were published separately in Hamburg entitled *Magia philosophica hoc est Zoroaster et eius CCCXX Oracula chaldaica*, but without the Greek text.

There is evidence that Petrić submitted the philosophy he attributed to Zoroaster as a »pious philosophy«, together with his own and three other pious philosophies, to Pope Gregory XIV with an intention of replacing Aristotle's »impious« philosophy »widely taught at schools«.

In his own words, Petrić embarked upon a laborious task of collecting 320 fragments embedded in the works of various authors of mainly neoplatonic orientation, compiling them into an integral work, which he thematically divided into several sections and translated into Latin.

The question of what may have motivated Petrić to undertake the publishing of the *Chaldaean Oracles* is most closely associated with the role the doctrines expounded in these writings played within his own philosophy—that is, with the question of his specific interpretation which should primarily be viewed through a comparison between his interpretation and that of Marsilio Ficino, Giovanni

Pico, Agostino Steuco, the foremost Renaissance promoters of the ancient theology (*prisca theologia*) and Zoroaster as author of *Oracula Chaldaica*. These are the questions that will be tackled in this paper.

LUKA BORŠIĆ

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /

Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia

Prilog istraživanju Petrićeva razumijevanja glazbe
i njegova utjecaja na muzičku teoriju i praksu njegova doba

Premda Petrić nije posvetio nijedno cjelovito djelo glazbi, u svoje je doba bio cijenjen kao glazbeni teoretičar i njegov je utjecaj na kasnorenesansna promišljanja o glazbi bio značajan. To se zrcali ne samo u mišljenju Oddonea Zenattija, koji Petrića smatra boljim poznavaoцем glazbe od najznačajnijih onodobnih glazbenih teoretičara (Zenatti navodi Galileia, Gaffurija i Valgurija), već i u činjenici da je Petrić još za života postao protagonistom dijaloga o glazbi (E. Bottrigari, *Il Patricio, ovvero dei tetracordi armonici di Aristosseno*, Bologna 1593) te je i utjecajan glazbeni teoretičar Giovanni Maria Artusi pisao o Petrićevu razumijevanju glazbe (*La seconda parte dell'Artusi* u kojem napada Bottrigarijev dijalog). Sam je Petrić o glazbi pisao relativno malo: ponajviše u *La deca istoriale* (6 knjiga) i u *La deca disputata* (1 knjiga), kao i u odlomcima u *Discussiones peripateticae*.

U ovom ću radu pokušati na temelju nekoliko odlomaka iz drugoga sveska *Peripatetičkih rasprava* objasniti Petrićevo viđenje »platonske glazbe«, tj. kako spojiti s jedne strane pitagorovsko matematičko utemeljenje glazbe i, s druge strane, razumijevanje glazbe kao dijela one poetike prema kojoj je riječ važnija od melodije i ritma.

A contribution to Petrić's conception of music
and his influence on contemporary musical theory and practice

Although Petrić did not write a treatise or a book exclusively dedicated to music, in his time he was appreciated as a musical theorist and his thought on music influenced late-Renaissance musical theories as evidenced in the writings of Oddone Zenatti, who considered Petrić a better connoisseur of music than many contemporary musical theorists (Zenatti quotes Galileo, Gaffuri and Valguri), but also in the fact that, during his lifetime, Petrić had become a protagonist in a dialogue on music (E. Bottrigari, *Il Patricio, ovvero dei tetracordi armonici di Aristosseno*, Bologna 1593). Moreover the influential musical theorist of the early 17th century, Giovanni Maria Artusi, wrote about Petrić's understanding of music in his *La seconda parte dell'Artusi*, in which he attacked Bottrigari's dialogue. Petrić himself did not write much about music: the most substantial parts one can find in his *La deca istoriale* and *La deca disputata* (of his *Della poetica*) and scattered throughout *Discussiones peripateticae*.

In this paper I will focus on *Discussiones peripateticae* as a source of Petrić's understanding of »Platonic music«. The main problem discussed is how to connect Pythagorean-mathematical foundation of music on one side and, on the other, understanding of music as a part of the poetics according to which words are more important than music composed of melody and rhythm.

KREŠIMIR ČVRLJAK

Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Zagreb, Hrvatska /

Institute of the History of Croatian Literature, Theatre and Music, Croatian Academy of Sciences and Arts, Zagreb, Croatia

Sokrat u Petrićevim *Discussiones peripateticae*

Frane Petrić je krajnje visoko pozicionirao Sokrata u filozofskom životu Aristotela. Delfijski orakul i Sokratova Atena polovi su između kojih, po Petriću, valja tražiti autentičnu formaciju Filozofa. Nekim životopisnim vremenima (godina /olimpijada/ Sokratova prisilnog samoubojstva, godine /olimpijada/ Aristotelova slušanja Sokrata u Ateni) Petrić želi matematički dobiti godinu Aristotelova rođenja. Za volju toga podnijet mu je bilo vrtnju u krugu trojice nosivih izvora: Amonija Hermijina iz Aleksandrije, Diogena Laerćanina i renesansnog Guarina Guarinija Veronežanina. Od tolikih Sokratovih učenika i slušača, Petrić posebice apostrofira Kritona kao Sokratu najmilijega (»Socratis amantissimus« i »Socratis primarius amicus«).

Premda Sokrat nije ništa napisao, Petrić ga je, kako on to kaže, »iure optimo« posjeo u filozofskom pritaneju stožernih grčkih mislilaca od Talesa do Zenona iz Kitija Starijega. Po Laerćaninu, oslonom na Favorina, Pitagora se prvi poslužio definicijom, i to u matematici (»in mathematica materia«), ističe Petrić. Ali, obilnije služenje pripisuje Sokratu i njegovim razgovornicima. Tek za ovima slijede Aristotel i stoici, upozorava Petrić. Potom upozorava na mjesto u *Metafizici*, I, 987b gdje Aristotel upućuje na Sokratovo bavljenje čudorednim pitanjima, a nimalo sveukupnim prirodninama u kojima je tražio ono sveopće i upravio svoje razmišljanje prema definicijama. Petriću je punu pozornost privukao Aristotel tvrdnjom o Sokratovu učestalom opetovanju da je stalno u potrazi za definicijama (»quod quid est«). Aristotel, po Petriću, do dna prozire to Sokratovo traženje: put do definicije put je zapravo do izvedbe zaključ[a]ka.

Pragmu Sokratovu i pragmu Aristotelovu pred smrtnom pogibli Petrić oštro razlučuje hodom prvoga ususret toj pogibli, a bijegom drugoga od te pogibli. Aristotelov bijeg iz Atene, u kojoj je Sokrat ostao skončati od smrtonosne

trubeljike, nepisani je Aristotelov oporučni dokument kojim je onemogućio Atenjane da se po drugi put ogriješe o filozofiju. Atenska tamnica prvoga i eubejska Halkida drugoga dvije su velike odluke u općoj povijesti filozofije, koje Petrić tijesno povezuje u svoj njihovoj heterogenosti. Potreban je ipak neki delski ronilac koji bi se spustio do dna i odgonetnuo ono zajedničko im u tim odlukama. Sokrat ispija kukutu iz ljubavi duše prema učenju, kao što iz iste ljubavi Aristotel bježi od smrti, o čem usp. *Nagovor na filozofiju*, B 102.

Socrates in Petrić's *Discussiones peripateticae*

Frane Petrić awards Socrates a distinguished position in the philosophical life of Aristotle. The Delphic oracle and Socrates' Athens are the extremes between which, according to Petrić, the authentic formation of the Philosopher is to be found. Through the study of significant temporal periods (year /Olympics/ of Socrates' forced suicide, years /Olympics/ of Aristotle's hearing of Socrates in Athens), Petrić attempts to mathematically determine the year of Aristotle's birth. In pursuit of this task, he balances between three authoritative sources: Ammonius Hermiae of Alexandria, Diogenes Laertius and the Renaissance humanist Guarino Guarini of Verona. From the many students of Socrates, Petrić particularly values Crito, as he was Socrates' closest companion («Socratis amantissimus» and «Socratis primarius amicus»).

Petrić deservedly («iure optimo», as he claims) places Socrates in the philosophical Pritanea of seminal Greek thinkers from Thales to Zeno the Elder, even though he authored no written works. According to Laertius, and also Favorinus, Pythagoras was the first to employ definition, and it was in the field of mathematics («in mathematica materia»), Petrić emphasizes. However, he attributes its developed and thorough usage to Socrates and his conversers. Only then do Aristotle and the Stoics follow in this path, warns Petrić. He also draws

attention to a particular juncture in Aristotle's work (*Metaphysics*, I, 987b) where Aristotle discusses Socrates' treatment of ethical questions, as opposed to all natural things, from which the universal can be deduced, and where Socrates directs his thought towards definitions. Petrić is entirely occupied with Aristotle's claim that Socrates continually reiterated his permanent search for definitions («quod quid est»). According to Petrić, Aristotle fully comprehends Socrates' quest and its implications: the search for definition is in actuality the path towards conclusion(s).

Petrić strongly contrasts Socrates' and Aristotle's attitude towards impending deathly danger: Socrates directly confronts death, where Aristotle flees from it. Aristotle's escape from Athens, where Socrates remained to meet his end by drinking the poisonous hemlock, can be seen as his unwritten last will and testament, preventing the Athenians to sin twice against philosophy. The Athenian prison of Socrates and Aristotle's Chalcis in Euboea are both capital pronouncements in the history of philosophy, between which Petrić is able to draw a comparison, notwithstanding their heterogeneity. It takes a Delian diver to reach the bottom of this layered difference, to uncover the commonalities within heterogeneity. Socrates' love for knowledge leads him to drink his death in the form of Cicuta, while the same love drives Aristotle to flee mortal peril (cf. *Protrepticus*, B 102).

BRUNO ĆURKO

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /

Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia

Prisutnost Jurja Dragišića u digitalnom svijetu

Razvoj suvremenih elektroničkih servisa omogućio je lakši pristup mnoštvu knjiga, znanstvenih članaka, enciklopedija i priručnika. Na primjeru hrvatskog filozofa Jurja Dragišića (oko 1445-1520) pokazat ću koliko ta suvremena tehnologija olakšava istraživanje njegova lika i djela.

Gallica, jedna od najvećih digitalnih knjižnica, koju je utemeljila *Bibliothèque nationale de France*, sadržava digitalizirano glavno Dragišićevo djelo *De natura coelestium spirituum quos angelos vocamus*. Budući da 38 stranica nije moguće u cijelosti pročitati, ova je digitalizacija tek djelomice uporabiva u znanstvene svrhe.

Uz to, među digitaliziranim knjigama i člancima na mreži može se pronaći tridesetak djela koje spominju Dragišića. Od djela tiskanih u 17. stoljeću izdvojio bih *Vita reverendi Patris F. Hieronymi Savonarolae Ferrariensis, ord. Praedicatorum. Tomus alter, seu additiones* (Parisiis, 1674) Gianfrancesca Pica, koji kratko na p. 217 izlaže o Dragišiću.

Od knjiga tiskanih u 18. stoljeću u cijelosti je na mreži dostupno sedam djela koja spominju Dragišića. Jedno je od njih *Della storia del padre Girolamo Savonarola da Ferrara, Domenicano della congregazione di S. Marco di Firenze, libri quattro* (Livorno: Nella stamperia di C. Giorgi, 1782) Pietra Vincenza Barsantija.

Među dostupnim djelima iz 19. stoljeća Dragišić je svojim ranim izdanjima zastupljen u dvjema glasovitim katalozima inkunabula: Panzer, *Annales typographici* (1802) i Hain, *Repertorium bibliographicum* (1826). Osim spomenutih bibliografija digitalizirano je i djelo *Girolamo Savonarola: aus grossen Theils handschriftlichen Quellen* (Berlin, 1836) Friedricha Karla Meiera, u kojem se franjevac Dragišić spominje zbog obrane Savonarole na p. 132.

Od djela što su tiskana krajem 20. stoljeća izdvojio bih:

1. Lorenzo Polizzotto, *The elect nation: the Savonarolan movement in Florence 1494-1545* (Oxford University Press, 1994), u kojem se na pp. 81-86 obrađuje Dragišićevo djelo *Propheticae solutiones*;
2. D. E. Bornstein and R. Rusconi (eds), *Women and religion in medieval and Renaissance Italy* (University of Chicago Press, 1996), zbornik koji sadržava članak: Gabriela Zarri, »Living Saints: A typology of female sancity in the early sixteenth century«, pp. 219-303, u kojem se Dragišić spominje zbog legende o sestri Archangeli Panigorola.

Među djelima iz 21. stoljeća na mreži je dostupan biografski leksikon *Contemporaries of Erasmus: A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, koji su uredili Peter G. Bietenholz i Thomas Brian Deutscher (Toronto: University of Toronto Press, 2003), a u koji je na p. 123 uvrštena Deutscherova natuknica »Giorgio Benigno Salviati (Juraj Dragišić)«.

Uporabom elektroničkih mreža vrlo brzo se može doći do podataka o najnovijim izdanjima u kojima je spomenut Juraj Dragišić. To su djela koja nisu dostupna u digitalnom obliku, ali se mogu jednostavno kupiti. Primjer za to je članak: Amos Edelheit, »Human will, human dignity, and freedom: A study of Giorgio Benigno Salviati's early discussion of the will, Urbino 1474-1482«, *Vivarium* 46/1 (2008), pp. 82-114.

Na *Hrčku*, hrvatskom portalu znanstvenih časopisa u Republici Hrvatskoj, možemo zasad pronaći četiri članka o Jurju Dragišiću. U *Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji* nalazi se 30 bibliografskih jedinica koje se tiču Jurja Dragišića.

Juraj Dragišić in the digital world

The development of electronic services has provided easier access to a host of books, scientific articles, encyclopedias and reference books. On the example of the Croatian philosopher Juraj Dragišić (c. 1445-1520), I will show to what extent this modern technology aids the research of his life and work.

Gallica, one of the largest digital libraries established by the *Bibliothèque nationale de France*, files Dragišić's major work *De natura coelestium spirituum quos angelos vocamus* in digital form. Since thirty-eight pages are not fully readable, the digital form of his work can but partly be used for scientific purposes.

Additionally, among the digitalised books and articles online, about thirty of them mention Dragišić. Among the works published in the seventeenth century I will single out *Vita reverendi Patris F. Hieronymi Savonarolae Ferrariensis, ord. Praedicatorum. Tomus alter, seu additiones* (Parisii, 1674) by Gianfrancesco Pico, who, on p. 217, gives a brief account of Dragišić.

Among the books published in the eighteenth century, only seven integral works mentioning Dragišić are available online. One of them is *Della storia del padre Girolamo Savonarola da Ferrara, Domenicano della congregazione di S. Marco di Firenze, libri quattro* (Livorno: Nella stamperia di C. Giorgi, 1782) by Pietro Vincenzo Barsanti.

In the online volumes of the nineteenth century, Dragišić is available with his early editions in the two famous incunabula catalogues: Panzer, *Annales typographici* (1802) and Hain, *Repertorium bibliographicum* (1826). Besides the mentioned bibliographies, the work *Girolamo Savonarola: aus grossen Theils handschriftlichen Quellen* (Berlin, 1836) by Friedrich Karl Meier has also been

digitalised, in which the Franciscan Dragišić is mentioned in relation to the defence of Savonarola on p. 132.

From among the works published in the late twentieth century, I will point to the following:

1. Lorenzo Polizzotto, *The elect nation: the Savonarolan movement in Florence 1494-1545* (Oxford University Press, 1994), in which, on pp. 81-86, Dragišić's work *Propheticae solutiones* is being discussed;
2. D. E. Bornstein and R. Rusconi (eds), *Women and religion in medieval and Renaissance Italy* (University of Chicago Press, 1996), collected papers containing the article: Gabriela Zarri, »Living Saints: A typology of female sanctity in the early sixteenth century«, pp. 219-303, in which Dragišić is mentioned in connection with the legend of sister Archangela Panigorola.

From among the works of the twenty-first century, the net provides a biographical lexicon *Contemporaries of Erasmus: A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, edited by Peter G. Bietenholz and Thomas Brian Deutscher (Toronto: University of Toronto Press, 2003), which, on p. 123, includes Deutscher's entry »Giorgio Benigno Salviati (Juraj Dragišić)«.

By means of electronic nets and providers one can easily find data of the most recent publications containing reference to Juraj Dragišić. These works are not available in digital form, but they can on the other hand be purchased, such as the article: Amos Edelheit, »Human will, human dignity, and freedom: A study of Giorgio Benigno Salviati's early discussion of the will, Urbino 1474-1482«, *Vivarium* 46/1 (2008), pp. 82-114.

Hrčak, Croatian portal of the scientific journals published in the Republic of Croatia, lists four articles on Juraj Dragišić. *Hrvatska znanstvena bibliografija* contains thirty bibliographical entries pertaining to Juraj Dragišić.

HEDA FESTINI

Rijeka, Hrvatska /

Rijeka, Croatia

Frane Petrić i Acastos, nastavak I

Prethodno, u prošlogodišnjem izlaganju »Petrić i Acastos«, ustanovili smo da je Petrić najbliži platonovsko-novoplatonovsko-pitagorovskom izvorniku, ali je pridonio raščinjavanju klasične etičke vrline (osobito neki utilitaristički zahvati), da je vrlo blizak drugom modelu za uspoređivanje, Acastosu I (u umjetničkom stvaranju se našla sva religija i moralnost) i donekle se približava Acastosu II (jedino u svezi pravednosti).

S istim trima modelima sada prelazimo na usporedbu u odnosu na pjesničko umijeće, kako je izloženo u petnaest izabranih (prevedenih) Petrićevih tekstova u knjizi Ljerke Schiffler: *Frane Petrić o pjesničkom umijeću* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2007). Pitat ćemo se koliko se u navedenoj usporedbi otkrilo, manje ili više, bliskosti s prethodnim zaključcima.

(Dakako, uz put će se pokušati ustanoviti da li je Petrićeva poetika samo obrana Platonove linije ili sadržava i neke elemente aristotelizma, što ga ne bi povezalo samo s barokom i romantizmom, nego i modernom estetikom.)

Frane Petrić e Acastos, la continuazione I

Prima, in »Petrić ed Acastos« (2008), abbiamo visto che il Petrić è il più vicino al platonico-neoplatonico-pitagoreico origine, ma ha distrutto le virtù etiche

classiche (specialmente nella relazione all'utilitarismo), che è molto vicino al secondo modello, all'Acastos I (nell'arte si è trovata la religione e la moralità) e si accosta ad Acastos II (il giusto).

Ora facciamo la paralela nel senso stesso dei tre modelli nella relazione all'abilità poetica connessi ai quindici testi scelti dal Petrić da Ljerka Schiffler nel *Frane Petrić o pjesničkom umijeću* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2007). Ci domanderemo quanto nella codesta paragone è, più o meno, rivelata la vicinanza con le conclusioni precedenti.

(Naturalmente, è ovvio cercare di constatare che la poetica di Petrić è solamente la difesa della linea platonica oppure contiene qualche elemento aristotelico, che non lo connetterebbe solamente con il baroco, oppure il romanticismo, ma anche con l'estetica moderna.)

MIHAELA GIRARDI-KARŠULIN

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /

Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia

Jesu li Petrićeve *Discussiones peripateticae* povijest filozofije?

U referatu želim odrediti položaj Petrićevih *Peripatetičkih rasprava* u povijesti filozofije. Drži se da moderna povijest filozofije kao povijest razvoja filozofske misli započinje s Hegelom. Takvu tvrdnju čini plauzibilnom niz dohegelijanskih »povijesti filozofije«, koje povijest filozofije shvaćaju (i u tom smislu je i provode) kao pozitivističko, nekritičko izlaganje učenjā (*doksografija*).

Ipak, ono što se provodi kao suprotstavljanje i kritika ne može se proglasiti naprosto doksografijom, čak ni onda kada se temelji na doksografskim

izvješćima, iako je ideja progresivnog razvoja misli nedvojbeno Hegelova. U referatu se obrazlaže da Petrićeva »povijest filozofije« u *Peripatetičkim raspravama* pokazuje niz sličnosti s onim što se naziva »Aristotelovom poviješću filozofije«, a koju Petrić oštro napada u *Peripatetičkim raspravama*.

Are Petrić's *Discussiones peripateticae* history of philosophy?

My paper aims to determine the position of Petrić's *Discussiones peripateticae* in the history of philosophy. It is generally held that modern history of philosophy as a history of the development of philosophical thought begins with Hegel. Such a thesis owes its plausibility to a succession of pre-Hegelian 'histories of philosophy' which understand the history of philosophy (and in this sense interpret) as a positivistic, uncritical exposition of the learnings (doxography).

However, what is realized as expostulation and criticism cannot simply be labelled as doxography, even when based on doxographical reports, the idea of progressive development being undoubtedly Hegel's. The paper shows that Petrić's 'history of philosophy', as expounded in *Discussiones peripateticae*, exhibits a number of similarities with what is called 'Aristotle's history of philosophy', which Petrić's severely attacks in his *Discussiones peripateticae*.

IVAN KAPEC

*Zbirka rukopisa i starih knjiga, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb,
Hrvatska /*

*Department of manuscripts and old books, National and University Library,
Zagreb, Croatia*

Ishodište Petrićeva pojma vatre iz pete knjige *Pancosmije*

U ovom radu nastojat ću povezati neke značajke pojma vatre, koji je Petrić preuzeo iz *Oracula Chaldaica* kojima se obilno služio, s njegovom raspravom o prvotnoj toplini u »De primario calore«, petoj knjizi *Pancosmije* u *Nova de universis philosophia*. U kaldejskoj tradiciji vatra je jedan od ključnih pojmova i njezina su svojstva imanentna najvišem božanstvu, koje se, upravo po vatrenoj esenciji, kao Prvotni Um (*Prima Mens*) razlikuje od Drugotnoga (*Secunda Mens*). Po nekim interpretima vatra u Kaldejaca označava i samo prvotno božanstvo – Oca (*Pater*).

U petoj knjizi *Pancosmije* Petrić razrađuje kaldejsko shvaćanje i svoju interpretaciju potkrepljuje još i navodima iz Svetog Pisma, zatim Hermesa, Orfeja i Vergilija. Oblikujući pojam vatre prema svojoj filozofiji, on njezina svojstva – toplinu (*calor*), svjetlo (*lux*) i svjetlost (*lumen*) – određuje kao istu stvar i pojašnjava njezina svojstva kao božanske karakteristike.

Petrićeva interpretacija pojma vatre uglavnom se oslanja na zbirku fragmenata iz *Kaldejskih proroštava* koju je on sam sastavio. Ponekad su ti fragmenti izmješteni iz svog izvornog značenja, koje pokušavaju rasvijetliti i suvremeni istraživači (Kroll, Des Places, Majercik). Ovaj rad nastoji prikazati te razlike.

The source of Petrić's notion of fire from the fifth book of his *Pancosmia*

This paper aims to examine the connections between certain characteristics of fire Petrić had borrowed from the much-consulted *Oracula Chaldaica* and his discussion on the primary heat in »De primario calore«, fifth book of *Pancosmia* in *Nova de universis philosophia*. In Chaldean tradition fire is one of the basic notions and its features are immanent of the highest deity, which, on the basis of

its fire essence, as the First Mind (*Prima Mens*) differs from the Secondary Mind (*Secunda Mens*). According to some interpretations, Chaldeans believed fire to be the First deity – Father (*Pater*).

In the fifth book of his *Pancosmia* Petrić elaborates the Chaldean understanding and supports his interpretation with the quotations from the Holy Scriptures, Hermes, Orpheus and Virgil. Shaping the notion of fire after his philosophy, he determines its features – heat (*calor*), light (*lux*) and luminosity (*lumen*) – as one and the same thing, and explains its features as divine characteristics.

Petrić's interpretation of the notion of fire mainly leans on the collection of fragments from the *Oracula Chaldaica* which he himself had compiled. Petrić's fragments at times depart from their original meanings, which are the focus of contemporary research (Kroll, Des Places, Majercik). This paper will cast light on these differences.

Persida Lazarević di Giacomo

Dipartimento di Scienze Linguistiche e Letterarie, Facoltà di Lingue e Letterature Straniere, Università degli Studi »G. d'Annunzio«, Chieti-Pescara, Italia /

Odsjek za lingvističke i književne znanosti, Fakultet za strane jezike i književnosti, Sveučilište »G. d'Annunzio«, Chieti-Pescara, Italija

Dvostruko *Sretan grad* Frane Petrića

Ovim bi se referatom nastojalo pokazati kako na isti način na koji poruka utopije polazi od etimološkog značenja, tako i Petrićev *Sretan grad*, koji je napisan između Moreove *Utopije* i Campanellina *La città del Sole*, ima svoje polazište i ključno značenje upravo u etimologiji. Dvojnost koju Petrić naglašava, da

čovjek ima dva glavna dijela svojega bića, tj. tijelo i dušu, i koja se ponavlja u raznim strukturama i stanovištima ovoga grada-države, nalazi se upravo u korijenu riječi *felice*.

S jedne strane ovaj termin sadržava u sebi ondašnju konotaciju po kojoj *felice* znači »produktivan«, a s druge strane pak *felice* kod Petrića znači i »blažen«. To su dva stupnja u koncepciji sreće kod Petrića koja međusobno nisu proturječna, već se nadopunjuju i ukrštaju: postizanje sreće u ovostranom životu poistovjećuje se s *produktivnošću*, koja vodi k postizanju onostrane sreće, tj. *blaženosti*.

Twice *Happy Town* of Frane Petrić

This paper deals with the etymology, and consequently with the meaning of Frane Petrić's *Happy Town* (*La città felice*): written after Thomas More's *Utopia* and before Tomaso Campanella's *The City of the Sun*, Petrić's *Happy Town* has its starting point and key meaning in the etymology of the term *felice*. This term contains the duality constantly pointed out in Petrić's conception: since the human being consists of body and soul, the duality is noted and repeated through various structures of this city-state.

On the one hand *felice* means »productive«, while on the other it means »blessed«. These are two levels in Petrić's concept of human happiness that are not self-contradictory, but on the contrary they are connected and interrelated. The achievement of happiness in this world is identified with *productivity* that leads to everlasting happiness, i.e. *blessedness*.

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia*

Od Charlesa Schmitta do Jamesa Hankinsa:
promjene u prikazu Petrićeve filozofije
u engleskim sveučilišnim udžbenicima i priručnicima (1988.-2007.)

Kad je Charles Schmitt iznenada umro 1986. godine, dva njegova velika projekta nisu bila dovršena, a oba su smjerala prema novom sintetičkom prikazu renesansne filozofije. Prvi je bio pri samom kraju: *The Cambridge History of Renaissance philosophy* (1988), a drugi tek u nacrtu, s djelomice napisanim prvim dvama poglavljima: *Renaissance Philosophy* (Oxford, 1992), pripreman zajedno s Brianom Copenhaverom.

Prva je knjiga obradila renesansnu filozofiju u njezinu intelektualnom okružju i po disciplinama, a Petrićevi su filozofski uvidi obrađeni u pet poglavlja: o renesansnom razumijevanju filozofije; novim filozofijama prirode; astrologiji i magiji; retorici i poetici; napokon u poglavlju o teoriji povijesti. To je u engleskom jezičnom području prva povijest renesansne filozofije u kojoj je Petrićeva misao ocijenjena pod različitim vidicima. Očito, *Panaugia* i *Panarchia* nisu bile dostatne da bi Petrić ušao u povijest renesansne metafizike, *Pampsychia* i *De humana philosophia* da bi bio uključen u povijest renesansne psihologije i antropologije, a *La città felice* i *Paralelli militari* da bi bio spomenut u povijesti političke filozofije i etike. Petrićeva dragocjena zbirka grčkih rukopisa, koja je završila u Escorialu, i njegova rukopisna ostavština od Vaticane do Ambrosiane nisu znamenitom Cresaninu osigurale da postane prikladnim primjerom u poglavlju o renesansnim rukopisima.

Kao princip organizacije za udžbenik *Renaissance philosophy* poslužile su »antičke filozofske tradicije koje je renesansa oživjela« (59), sa svrhom da se što bolje uoče, opišu i ocijene »razlike između aristotelizma i platonizma«. Petriću

su u ovoj drugoj sintezi dodijeljene dvije važne uloge: »najznačajniji platonovac kasne renesanse« (187) i prvi, premda ne i najvažniji na popisu »novotara koji su detronizirali Aristotela« (285) u filozofiji prirode. Uz to, u poglavlju o platonizmu ponuđen je i njegov kratak filozofski portret. Ipak, filozofsko značenje Petrićeve misli stegnuto je isključivo na dva glavna filozofska djela: *Discussiones peripateticae* i *Nova de universis philosophia*. Princip organizacije, koji su pisci odabrali, dopuštao je, primjerice, da se u okvirima platonizma ili, točnije, antiaristotelizma ocijeni Petrićevo djelo *Della poetica* ili njegova polemika s Torquatom Tassom, ali se to nije dogodilo. Da je Petrić priredio drugi svezak za *Opera omnia* (1560) Giulija Camilla, da je preveo i objavio Proklova *Elementa theologica et physica* (1583), da je preveo i dvojezično tiskao pseudo-Aristotelovu *Teologiju*, *Corpus Hermeticum* i *Oracula Chaldaica* (1591), sve je to odgovaralo osnovnoj zamisli pisaca, ali taj dugotrajni i sustavni Petrićev napor za oživljavanjem zaboravljene misaone baštine Copenhaver nije primjereno ugradio u konačni tekst svoga sveučilišnog udžbenika.

Kad je pak pisala poglavlje »The philosophy of the Italian Renaissance« za četvrti svezak *Routledge History of Philosophy*, onaj koji je pod naslovom *The Renaissance and the 17th century rationalism* (1993) uredio G. H. R. Parkinson, Jill Kraye bila je u posve drugačijoj situaciji od Schmitta i Copenhavera. U tijesnim okvirima jednoga poglavlja ona je na kraju svoga teksta sažeto prikazala tri kasnorenesansne filozofije prirode: Petrićevu, Telesijevu i Brunovu, upravo tim redom. U njezinu tumačenju Petrić je svojom *Novom sveopćom filozofijom* ponudio Papi »ficinovski amalgam platonizma, novoplatonizma i kršćanstva, s posebnim naglaskom na drevnu teologiju« (47), a unutar prirodne filozofije izdvojio se od ostalih prirodnih filozofa svojim razumijevanjem prostora i praznine. *Routledge History of Philosophy* ponudila je čitatelju informaciju da je Petrić važan samo zbog svoje filozofije prirode i zbog svoga

filozofskoga sustava, koji je pisan kao *pia philosophia* a ipak je završio na katoličkom *Popisu zabranjenih knjiga*.

A kad je, s vremenskim odmakom od Schmittovih projekata, James Hankins pripremao zbornik *The Cambridge companion to Renaissance philosophy* (2007), odlučio je da njegov priručnik bude »vodič za najistaknutije teme renesansne filozofije, posebno one koje su bile pretresane u recentnoj znanstvenoj literaturi« (7). Prvi se dio izdanja usredotočio na oživljavanje antičkih filozofija i transformaciju aristotelizma, a drugi se bavio izvornim renesansnim doprinosima u pojedinim filozofskim disciplinama (8): filozofiji jezika, metafizici, kozmologiji, psihologiji, etici i politici. Već je u svom »Uvodu« Hankins uvrstio Petrića u niz »novih filozofa« od Nikole Kuzanskoga do Pierrea Gassendija, koji su, oslanjajući se na zanemarene antičke filozofije, predložili cjelovite alternative aristotelizmu i izazvali kršćansko pravovjerje (5). Miguel Granada je u poglavlju »New visions of the cosmos« prikazao četiri velika prirodna filozofa kasne renesanse: Telesija, Petrića, Bruna i Campanellu, a u Petrićevoj slici svijeta uočio tri obilježja: obnovu stoičkoga i platonovskoga svemira; »napadno tradicionalni karakter« njegova svemira unatoč inovacijama; značajno usavršenje »Telesijeve zamisli o homogenom i neovisnom prostoru« (276-278). Odlučne su za takvu interpretaciju Petrićeve prirodne filozofije bile svježije Granadine usporedbe Petrićeva sustava s Brunovom i Telesijevom prirodnom filozofijom. Petrić je izostao u poglavljima Hankinsova *Companiona* o oživljavanju platonizma, psihologiji, etici i političkoj filozofiji, što bi prema urednikovoj interpretaciji imalo značiti: u posljednja dva desetljeća nije došlo do bitnih novih spoznaja o Petrićevu mjestu u razvoju tih disciplina.

Ovi uvidi u novom svjetlu postavljaju stara pitanja: Kako protumačiti Petrićevu misao u kasnorenesansnom i ranonovovjekovnom kontekstu? Kako Petrića smjestiti u povijest renesansne filozofije? Može li se išta promijeniti u sažetom prikazu Petrićeve filozofije? Je li opravdano Petrićevo mjesto u povijesti

filozofije svesti samo na dva njegova glavna djela: *Discussiones peripateticae* i *Nova de universis philosophia*? Je li Petrić bio isključivo »novi filozof prirode«? Sva četiri proučavana izdanja ističu Petrića kao izvornog mislioca u prirodnoj filozofiji, ali Granadina interpretacija u Hankinsovu *Companionu*, koliko god da je kratka, nadmašuje prethodne. To bi mogao biti putokaz kako stvaralački odgovoriti i na ostala postavljena pitanja.

From Charles Schmitt to James Hankins:

Changes in the evaluation of Petrić's philosophy in English university textbooks and handbooks (1988-2007)

The sudden death of Charles Schmitt in 1986 brought to a halt two of his great projects, both aimed at a new synthesis of the Renaissance philosophy. The first project was practically completed: *The Cambridge History of Renaissance philosophy* (1988), and the second drafted, with partially finished first two chapters: *Renaissance Philosophy* (Oxford, 1992), prepared in collaboration with Brian Copenhaver.

The first book covers Renaissance philosophy in its intellectual context and by parts, Petrić's views being discussed in five chapters: »The Renaissance concept of philosophy«, »The new philosophy of nature«, »Astrology and magic«, »Rhetoric and poetics«, and »The theory of history«. This is the first history of the Renaissance philosophy in the English-speaking scholarship in which Petrić's thought has been treated under different vantage points. Apparently, Petrić's place in the history of the Renaissance metaphysics could not have been earned by *Panaugia* and *Panarchia*, or by *Pampsychia* and *De humana philosophia* in the history of the Renaissance psychology, or by *La città felice* and *Paralelli militari* in the history of political philosophy and ethics. Petrić's valuable collection of Greek manuscripts housed in Escorial, or his manuscript

legacy filed from Vaticana to Ambrosiana have not earned him adequate prominence in the chapter on the Renaissance manuscripts.

»The ancient philosophical traditions that the Renaissance revived« (59) served as the main principle of organization for the textbook *Renaissance philosophy*, with the purpose of a better insight, description and evaluation of the »differences between Aristotelianism and Platonism«. In this second synthesis Petrić has been awarded two important roles: »the most imposing Platonist of the late Renaissance« (187) and the first but not the most prominent among »the *novatores* who dethroned the Stagirite« in philosophy of nature (285). In addition, in the chapter on Platonism Petrić's philosophical portrait has been briefly outlined. However, the philosophical scope of Petrić's thought has been narrowed down to two of his major philosophical works: *Discussiones peripateticae* and *Nova de universis philosophia*. The authors' principle of organization would have allowed, for example, within the frame of Platonism or, more accurately, anti-Aristotelianism the assessment of Petrić's work *Della poetica* or his polemics with Torquato Tasso, but this we have not witnessed. The fact that Petrić had edited the second volume of Giulio Camillo's *Opera omnia* (1560), translated and printed Proclus' *Elementa theologica et physica* (1583), translated and printed a bilingual edition of pseudo-Aristotelian *Theology*, also *Hermetic Corpus* and *Chaldaean Oracles* (1591) certainly fitted the basic editorial conception of this philosophical volume, yet Petrić's devoted and systematic effort to revive the ancient philosophies has not been given deserved credit in the final text of Copenhaver's guide.

However, while writing the chapter »The philosophy of the Italian Renaissance« for the fourth volume of *Routledge History of Philosophy*, the one entitled *The Renaissance and the 17th century rationalism* (1993), edited by G. H. R. Parkinson, Jill Kraye was in an utterly different position from that of Schmitt and Copenhaver. To the extent the synthesis allowed, at the end of her text she

summarized three natural philosophies of the late Renaissance in the following order: that of Petrić, Telesio and Bruno. In her interpretation with his *Nova de universis philosophia* Petrić »offered the Pope a Ficinian amalgam of Platonism, Neoplatonism and Christianity, with particular emphasis given to the ancient theology« (47), and within natural philosophy distinguished himself among other natural philosophers by his understanding of space and vacuum. According to *Routledge History of Philosophy*, Petrić stands out for his natural philosophy and his philosophical system constructed as *pia philosophia*, yet his name was listed on the *Index of Prohibited Books*.

While preparing *The Cambridge companion to Renaissance philosophy* (2007) from a more recent perspective, James Hankins designed it to be »a guide to the most distinctive themes and important contributions of Renaissance philosophy, especially those that have been discussed in recent scholarly literature« (7). The first part of the volume focuses on various revivals of ancient philosophy and the transformation of Aristotelianism, while the second »dwells on the original contributions of the period in the philosophy of language, metaphysics, cosmology, psychology, ethics, and politics« (8). In his »Introduction« Hankins has included Petrić among the »new philosophers« from Nicholas of Cusa to Pierre Gassendi, who, while drawing on neglected ancient philosophies, proposed comprehensive alternatives to Aristotelianism and challenged Christian orthodoxy (5). In the chapter »New visions of the cosmos«, Miguel Granada described four great natural philosophers of the late Renaissance: Telesio, Petrić, Bruno and Campanella, and in Petrić's world picture observed three characteristics: renovation of the Stoic nad Platonic universe; »a markedly traditional character« of Petrić's universe in spite of his innovations; a significant refinement of »Telesio's conception of homogeneous and independent space« (276-278). Such interpretation of Petrić's natural philosophy owes much to Granada's original comparisons between Petrić's system with the natural philosophy of Telesio and Bruno. In the chapters of Hankins's

Companion dealing with the revival of Platonic philosophy, psychology, ethics and political philosophy Petrić is not mentioned. Editor's interpretation may lead us to the conclusion that, since 1993, no new contributions to Petrić's place in the development of these disciplines in the Renaissance have been made.

Although contemporary English textbooks and handbooks rightly include Petrić among the foremost Renaissance philosophers, these considerations cast new light on the much-raised questions: How to interpret Petrić's thought in the context of the late Renaissance and the early modern period? How to place Petrić in the history of the Renaissance philosophy? Can any changes be made in the short survey of Petrić's philosophy? Is it just for Petrić to earn his place in the history of philosophy by merely two of his works: *Discussiones peripateticae* and *Nova de universis philosophia*? Was Petrić no more than a »new philosopher of nature«? Without exception, the four editions under study agree that Petrić was an original thinker in natural philosophy, yet Granada's interpretation in Hankins's *Companion*, if concise, surpasses all the former. It could serve as a guideline in the future creative treatment of other open questions.

TOMÁŠ NEJESCHLEBA

Centre for Patristic, Medieval and Renaissance Texts, Palacký University,
Olomouc, Czech Republic /

Centar za patrističke, srednjovjekovne i renesansne tekstove, Sveučilište
Palacký, Olomouc, Češka Republika

Frane Petrić and the immortality debate

By the fifteenth century the immortality of the soul had already earned its place among the topics of the Renaissance philosophical debate and was soon to

become one of the most important questions. Divergences between the Neoplatonic solution of the problem by Marsilio Ficino on the one hand and dissimilar interpretations of Aristotle on the other hand led to the forbidding to advocate the Alexandrist and Averroist positions as it was prescribed by the bull *Apostolici regiminis* at the Fifth Lateran Council in 1513. The polemic had escalated especially after the publication of the *Tractatus de immortalitate animae* (1516) by Pietro Pomponazzi, which fundamentally influenced the discussion of the problem in the sixteenth century.

This paper aims to examine the place of Frane Petrić in this philosophical debate, which was earlier sketched (but only in one paragraph) by Giovanni di Napoli in his book *L'immortalità dell'anima nel Rinascimento* (Torino, 1963). Considering that Petrić has not written a special treatise on the immortality of the soul, the paper has two tasks. The first is to summarize his critique of Aristotle and Aristotelism in his *Discussiones peripateticae* where he shows that he is well aware of the ambiguity of the interpretation of Aristotle's doctrine of the soul. The second objective is to reconstruct his notion in the *Pampsychia* with respect to his Antiaristotelism and to the earlier Neoplatonic solutions of the problem.

Frane Petrić i raspra o besmrtnosti duše

Od 15. stoljeća besmrtnost je duše zauzela svoje mjesto među temama renesansne filozofske raspre i uskoro postala jednim od najvažnijih pitanja. Divergencije između Ficinova novoplatonovskog rješenja problema s jedne strane i različitih tumačenja Aristotela s druge strane vodile su zabrani da se brane stajališta aleksandrista i averoista, kako je to naloženo bulom *Apostolici regiminis* na Petom lateranskom saboru 1513. godine. Polemika se posebno zaoštrila nakon što je objavljen *Tractatus de immortalitate animae* (1516) Pietra

Pomponazzija, djelo koje je bitno utjecalo na raspre u sljedećim desetljećima pa sve do kraja 16. stoljeća.

Izlaganju je cilj istražiti mjesto Frane Petrića u ovoj filozofskoj raspri, što je ranije, ali samo u jednom odlomku, ocrtno u knjizi *L'immortalità dell'anima nel Rinascimento* (Torino, 1963) Giovannija di Napolija. Kako Petrić nije napisao posebnu raspravu o besmrtnosti duše, izlaganje ima dvije zadaće. Prva je sažeti njegovu kritiku Aristotela i aristotelizma u *Discussiones peripateticae*, gdje on pokazuje da je posve svjestan dvoznačnosti u tumačenjima Aristotelova nauka o duši. Druga je zadaća rekonstruirati Petrićevo poimanje duše u *Pampsychiji* s obzirom na njegov antiaristotelizam i ranija novoplatonovska rješenja problema.

SNJEŽANA PAUŠEK-BAŽDAR

Zavod za povijest i filozofiju znanosti HAZU, Zagreb, Hrvatska /

Institute of the History and Philosophy of Science, Croatian Academy of Sciences and Arts, Zagreb, Croatia

Albert Veliki i alkemija

Albert Veliki ušao je u povijest znanosti i filozofije svojim tumačenjima Aristotelove prirodne filozofije, logike, etike, metafizike i politike. U svojoj svestranosti nije mogao izostaviti alkemiju. Smatrao je da je alkemiju dijelom prirodna znanost, a dijelom magija. Upravo je magija ona snaga koja alkemiji dopušta da oponaša prirodu. Ne zna se pouzdano je li Albert Veliki autor svih alkemijskih djela koja mu se pripisuju. No, pouzdano se zna da je, pored klasičnih djela europskog prirodopisa *De animalibus* i *De vegetalibus*, napisao i djelo *De rebus metallicis et mineralibus*.

U njemu je, osobito u trećoj knjizi, izložio svoje poglede o alkemiji. Prihvativši Aristotelov nauk o prvoj materiji (*prima materia*), o mogućnosti ugrađivanja i lišavanja njezinih svojstava, te nauk o četirima počelima, Albert je prihvatio i mogućnost alkemijske pretvorbe običnog metala u plemenito zlato. Prihvatio je živa-sumpornu teoriju o građi metala. Tako je živa njihova metaličnost (počela: voda i zemlja), a sumpor njihova masna, goriva tvar (počela: vatra i zrak). No, poput Avicene, on je izložio i svoju kritiku alkemijskog zlata. Za razliku od prirodnog, alkemijsko zlato može izdržati probu vatrom nekoliko puta, ali naposljetku prelazi u pepeo.

Albert the Great and alchemy

Albert the Great has earned his place in the history of science and philosophy by his interpretations of Aristotle's natural philosophy, logic, ethics, metaphysics and politics, adding alchemy to this impressive breadth of learning. He viewed alchemy as half natural science and half magic. Thanks to its magic power alchemy is able to imitate nature. It is not known for certain whether Albert the Great authored all alchemical works ascribed to him. However, besides the classics of European natural sciences – *De animalibus* and *De vegetalibus* – he is known to be the author of *De rebus metallicis et mineralibus*.

In it, particularly in the third book, he expounded his views of alchemy. Having adopted Aristotle's doctrine of the prime matter (*prima materia*), of the possibility of adding and eliminating its features, along with the doctrine of the four principles, Albert accepted the possibility of alchemical transformation of ordinary metal into precious gold. He also adopted the mercury-sulphur theory of the composition of metal. Thus mercury is their metallic nature (principles: water and earth), and sulphur their fat, flammable matter (principles: fire and air). Similar to Avicenna, he also elaborated his criticism of the alchemical gold.

Unlike the natural, alchemical gold can be repeatedly exposed to fire, but consequently turns to ashes.

ESTELLA PETRIĆ-BAJLO

English Department, University of Zadar, Croatia /

Engleski odjel, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

David Skrbina on Frane Petrić and Panpsychism in
Contemporary Science and Philosophy

It can be briefly stated that *Pampsychia*, the third part of Frane Petrić's *Nova de universis philosophia*, has not attracted much attention by scholars of the English speaking world so far. To that extent Skrbina's writings on a renaissance of panpsychism in several areas of inquiry in recent years deserve welcome. As he explicitly states in all of his works, panpsychism has a long history in human thought, having already occupied a particular place in early philosophy. But »the term itself is relatively new, introduced by Patrizi in the sixteenth century.« (Skrbina, 2003: 6).

David Skrbina, a professor of philosophy at the University of Michigan, was born in Detroit in 1960. He received his MA degree in mathematics in 1993 and a PhD in philosophy in 2001. He promotes eco-philosophy based on the idea of *participatory mind* which he considers an alternative to materialism and dualism embedded in the mechanistic worldview. In his most notable titles Skrbina regularly refers to Petrić's *Pampsychia*. Especially relevant for our examination of the ways Skrbina refers to Petrić are three titles:

- 1) »Panpsychism as an Underlying Theme in Western Philosophy«, *Journal of Consciousness Studies*, Vol. 10, No. 3, March 2003, pp. 4-46;

- 2) *Panpsychism in the West* (A Bradford Book, Cambridge, Mass.:The MIT Press, 2005, 1st ed.);
- 3) *Mind that Abides: Panpsychism in the New Millennium* (Advances in Consciousness Research 75, John Benjamins Publishing Company, 2009).

According to Skrbina, it was *Renaissance naturalism* which especially contributed to the development of panpsychist ideas. »Cardano, Telesio, Patrizi, Bruno, Campanella ... all born in the sixteenth century, they were among the leading intellectual figures of their age. All disdained the standard theology, all opposed the dominance of Aristotelianism and scholasticism, and all looked to nature for insights into reality.« (Skrbina, 2005: 67). And that nature can in no way be considered irrational (*res irrationalis*), as Petrić argues in the fifth book of his *Pampsychia* (in *Nova de universis philosophia*, f. 59.2).

Dealing with the development of panpsychism in the West and its perspectives in the third millenium, Skrbina also takes into consideration (recent) objections to panpsychist worldview. Nevertheless he concludes that materialism has reached its terminal stage and that »panpsychism appears able to provide the foundation for a new worldview in a way that deeply addresses the root issues.« (Skrbina, 2005: 269). The aim of this paper is to examine Skrbina's approach to Petrić's contribution in this respect.

David Skrbina o Frani Petriću i panpsihizmu u suvremenoj znanosti i filozofiji

Pampsychia, treći dio Petrićeve *Nove sveopće filozofije*, najkraće rečeno, dosad nije pobuđivala neku veću pažnju istraživača engleskog govornog područja. U tom bi smislu trebalo pozdraviti radove Davida Skrbine o renesansi panpsihizma zadnjih godina u nekoliko različitih smjerova istraživanja. Kao što autor

izrijekom naglašava u svim svojim radovima, panpsihizam je odavno zauzeo posebno mjesto u dugoj povijesti ljudske misli, počevši već od najranijih razdoblja filozofije. Međutim, sam je »termin relativno nov, a uveo ga je Frane Petrić u 16. stoljeću.« (Skrbina, 2005: 6).

David Skrbina, profesor filozofije na Sveučilištu u Michiganu, rođen je u Detroitu 1960. god. Stupanj magistra matematike stekao je 1993. godine, a doktorirao je iz filozofije 2001. godine. Promovira eko-filozofiju temeljenu na ideji su-djelujućeg razuma (*participatory mind*), što smatra alternativom materijalizmu i dualizmu, koji su usađeni u mehanicistički pogled na svijet. U svim se svojim značajnijim radovima Skrbina poziva na Petrićevu *Pampsychiju*. Za naše su propitivanje o tom kako Skrbina upućuje na Petrića ključna tri njegova naslova:

1. »Panpsychism as an Underlying Theme in Western History«, *Journal of Consciousness Studies*, Vol. 10, No. 3, March 2003, pp. 4-46;
2. *Panpsychism in the West* (A Bradford Book, Cambridge, Mass.:The MIT Press, 2005, 1st ed.);
3. *Mind that Abides: Panpsychism in the New Millennium* (Advances in Consciousness Research 75, John Benjamins Publishing Company, 2009).

Skrbina tvrdi da je razvoju panpsihizma posebno doprinio renesansni naturalizam: »Cardano, Telesio, Petrić, Bruno, Campanella ... svi su oni bili rođeni u 16. stoljeću i svi su pripadali grupi vodećih intelektualaca svoga doba. Svi su oni pokazivali prezir prema strandardnoj teologiji, suprotstavljali su se dominaciji aristotelizma i skolastike, te su radi uvida u zbilju istraživali prirodu.« (Skrbina, 2005: 67). A tu prirodu ni na koji način ne možemo smatrati iracionalnom (*res irrationalis*), kako to argumentira Petrić u petoj i posljednjoj knjizi svoje *Pampsychije* (u *Nova de universis philosophia*, f. 59.2).

Razmatrajući razvoj panpsihizma na Zapadu, kao i njegove perspektive u trećemu mileniju, Skrbina također uzima u obzir i (recentne) prigovore panpsihističkom pogledu na svijet. No naposljetku, ipak zaključuje da se materijalizam razvio do svojih krajnjih mogućih granica te da se u tom smislu »panpsihizam pokazuje polazišnom osnovom za razvoj novog pogleda na svijet svojim odnosom prema temeljnim pitanjima.« (Skrbina, 2005: 269). Zadatkom je ovoga rada istražiti načine na koje Skrbina obrazlaže Petrićev doprinos u tom pravcu.

RELJA SEFEROVIĆ

Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik, Hrvatska /

*Institute of the Historical Sciences, Croatian Academy of Sciences and Arts,
Dubrovnik, Croatia*

O retoričkoj kulturi u Dubrovniku Petrićeva vremena

Retoričkoj kulturi u Dubrovniku Petrićeva vremena pristupa se iz tri pravca, koje određuju crkveno govorništvo, političko govorništvo i govornička teorija. Vlasti Dubrovačke Republike stoje iza svakog od njih. Korizmene i adventske propovjednike u katedrali biraju i plaćaju državna tijela, koja istovremeno financiraju rad učitelja u javnoj školi i pomažu objavu njihovih djela, dok izabrani poslanici u inozemstvu, *oratores*, retoričkom vještinom najbolje zastupaju domaće interese. Stoga je opravdano reći da je njegovanje retoričke kulture značajno pridonijelo punoj afirmaciji Dubrovačke Republike kao punopravnog subjekta na evropskoj političkoj sceni u 16. stoljeću. Time u prvi plan izbija praktična vrijednost retorike.

Uvidom u konkretno stvaralaštvo retoričara unutar ovog institucionalnog okvira nameće se Ciceron kao tipični humanistički uzor. Prvaku antičke rimske

govorničke pozornice posvećena je osobita pozornost u nastavi u javnoj školi, njegove postavke primjenjuju se u historiografiji, moralna stoička gledišta odaju sličnost s nazorima katoličkih propovjednika koji suzbijaju protestantski prodor ili jačaju pritisak na židovsku zajednicu. U raskoraku s Petrićevim pogledima na klasične teoretičare govorništva poput Aristotela i Cicerona našao se njegov stariji suvremenik i kolega sa Sveučilišta u Ferrari, Nascimbene Nascimbeni, dok kao upravitelj dubrovačke javne škole priređuje novo izdanje *De inventione* i svoja razmišljanja obilato potkrepljuje Aristotelovim zaključcima. Nascimbenijev nasljednik u Dubrovniku, Firentinac Francesco Serdonati, istaknuo se na polju pohvalnog govorništva, ali i historiografije, čime je utjecao na značajne dubrovačke povjesničare kasne renesanse i baroka.

Vlasti Dubrovačke Republike promišljenim su potezima osigurale zakonski nadzor nad javnim aktivnostima domaćih podanika i stranaca, te su uklopili njihova postignuća u svoju sredinu i stvorili čvrstu podlogu za raznovrsne političke ciljeve. Iako kod Frane Petrića postoje jasna odstupanja u teorijskim pogledima na retoriku, njegova pohvala Dubrovniku svjedoči o pripadnosti zajedničkoj retoričkoj kulturi, koju nipošto ne smijemo promatrati isključivo s utilitarističkog aspekta.

On rhetoric culture in Dubrovnik in the age of Frane Petrić

There are three approaches to the rhetoric culture in Dubrovnik in the age of Frane Petrić, defined by ecclesiastical oratory, political oratory and the rhetorical theory. The government of the Republic of Dubrovnik encouraged all of them. It was the general practice of the government to appoint preachers for Advent and Lent in the city cathedral and to cover their expenses, to employ teachers in the public school and to finance the publishing of their works, while the elected envoys abroad, *oratores*, represented the national interests in the best

way through their oratory skill. Thus it may be asserted that the development of rhetoric culture significantly contributed to the full affirmation of the Republic of Dubrovnik as a valid subject on the European political scene in the 16th century. Consequently, the practical value of rhetoric comes to the fore.

Through an insight into the concrete creativity of rhetoricians within this constitutional frame Cicero singles out as a typical humanistic model. The champion of the ancient Roman oratory was given special attention at classes in the public school, his assumptions were observed in historiography and there were even some similarities between his moral Stoic beliefs and conceptions of Catholic preachers who suppressed the Protestant influence or increased pressure upon Jewish community. At variance with Petrić's views on classical theoreticians of rhetoric like Aristotle and Cicero was his senior contemporary and colleague from the University of Ferrara, Nascimbene Nascimbeni, who, while acting as headmaster of the Dubrovnik public school, prepared the new edition of *De inventione*. Nascimbeni corroborated his own ideas using Aristotle's conclusions in large extent. His successor in Dubrovnik, the Florentine Francesco Serdonati, distinguished himself in praise oratory, but also in historiography, where he influenced important Ragusan historians of the late Renaissance and Baroque.

Prudent decisions of Dubrovnik's government ensured legal control of the public activities of both domestic subjects and foreigners, managed to incorporate their achievements into the domestic environment, providing thus a solid fundament for various political aims. Although we find some clear deviations in Petrić's theoretical opinions about rhetoric, his praise of Dubrovnik testifies that they belonged to the common rhetoric culture, which must not be considered solely from the utilitarian point of view.

IVANA SKUHALA KARASMAN

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /

Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia

Značenje kabale u renesansnoj filozofiji
na primjeru djela Giulija Camilla Delminija

Kabala se razvila u srednjem vijeku u Španjolskoj kao teozofički sistem. Temelji se na učenju o sefirotima koji su emanacije božanskog počela, a njihova su imena: *Kether Elyon* (vrhovna Božja kruna), *Hokhmah* (mudrost Božja), *Binah* (inteligencija Božja), *Hesed* (ljubav ili milost Božja), *Gevurah* ili *Din* (snaga Božja), *Rahamim* (suosjećanje Božje), *Netsah* (trajna izdržljivost Božja), *Hod* (veličanstvenost Božja), *Yesod* (temelj svih aktivnih sila u Bogu) i *Malkhuth* (kraljevstvo Božje). Kabala uključuje tehnike baratanja slovima hebrejskog alfabeta s ciljem mistične kontemplacije.

Zajedno s hermetičkom tradicijom, kabala zauzima značajno mjesto u renesansnoj novoplatonovskoj filozofiji, gdje se javlja kao kršćanska kabala. Jedan od prvih promicatelja kršćanske kabale, koji ju je uveo u renesansnu filozofiju, bio je Giovanni Pico della Mirandola, koji je smatrao da su u kabali sadržani gotovo svi kršćanski misteriji.

I djelo jednog renesansnog filozofa, što ga prorađujemo u okviru povijesti hrvatske filozofije, povezano je s kabalom. To je djelo *Idea del Teatro* (1568) Giulija Camilla Delminija. U ovom ću radu na primjeru toga Camillova djela pokazati značenje i mjesto kabale unutar renesansne filozofske misli, ali i specifičnost Camillova određenja kabale. Camillova koncepcija svijeta zasnovana je upravo na pretpostavkama kabale i hermetičke filozofije.

The significance of Kabbalah in Renaissance philosophy
as demonstrated through the work of Giulio Camillo Delminio

Kabbalah was developed as a theosophical system in Spain in the Middle Ages. It is based on the study about Sephiroth, the emanations of the divine principle. Their names are: *Kether Elyon* (the supreme crown of God), *Hokhmah* (the wisdom of God), *Binah* (the intelligence of God), *Chesed* (the love or mercy of God), *Gevurah* or *Din* (the strength of God), *Rakhamim* (the compassion of God), *Netzach* (the lasting endurance of God), *Hod* (the glory of God), *Yesod* (the foundation of all the powers active in God) and *Malkhuth* (the kingdom of God). Kabbalah includes techniques for manipulating the letters of the Hebrew alphabet with the goal of mystic contemplation.

Along with the Hermetic tradition, Kabbalah occupies an important place in the Renaissance Neoplatonist philosophy, where it appears first and foremost as Christian Kabbalah. One of the first promoters of Christian Kabbalah, Giovanni Pico della Mirandola, who introduced it to Renaissance philosophy, believed that Kabbalah contained almost all of the Christian mysteries.

Also connected to Kabbalah is *Idea del Teatro* (1568), a work by Renaissance philosopher Giulio Camillo Delminio, studied within the history of Croatian philosophy. On the basis of Camillo's *Idea del Teatro*, this paper will demonstrate the significance and position of Kabbalah within Renaissance philosophical thought, as well as the specificity of Camillo's definition of Kabbalah. Camillo's conception of the world is based on the very suppositions found in Kabbalah and Hermetic philosophy.

IGOR ŠKAMPERLE

Facoltà di Filosofia, Università di Ljubljana, Slovenia /

Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija

Dialogo *De pace seu concordantia fidei* di Nicola Cusano

Nicola Cusano scrisse il *De pace fidei* nel 1453 come risposta e tentativo di riflessione alla terribile e drammatica avanzata dell'impero ottomano e alla caduta di Costantinopoli nella mano dei Turchi. Il tema dello scritto è la conversazione tra figure e rappresentanti di religioni diverse, i quali si confrontano su concetti e principi teologici e filosofici. Nel dialogo prendono parte venti personaggi: il Greco, il Verbo, l'Italiano, l'Arabo, l'Indu, Caldeo, l'Ebreo, lo Scita, il Francese, Pietro, Persiano, il Siro, lo Spagnolo, il Turco, il Tedesco, Tataro, Paolo, l'Armeno, il Boemo, l'Inglese.

Dal dialogo emerge l'impossibilità di unificazione delle molteplici religioni, basandosi esse su differenti tradizioni culturali e soprattutto essendo parte integrante, attraverso i propri costumi, delle singole identità nazionali e culturali. Cusano, come pensatore straordinario, riesce però, applicando il concetto di *coincidentia oppositorum*, a sviluppare l'ipotesi della religione che nella propria forma essenziale non può che essere una, forma ontologica e sottostante di ogni essere umano, ma si manifesta nelle forme e rituali diversi, i quali dipendono dalla realtà storica e della peculiarità di costumi differenti (*una religio in rituum varietate*). Cusano cerca di dimostrare, la forma basilare della religione trova la sua esplicazione maggiore e confluyente nel concetto del Logos divino.

Dijalog *De pace seu concordantia fidei* Nikole Kuzanskoga

Nikola Kuzanski je dijalog *De pace fidei* napisao 1453. godine kao odgovor na dramatični pad Carigrada i osvajački pohod Osmanskoga carstva. Njegov je spis razgovor između različitih predstavnika naroda i vjeroispovjednih nazora, pa nudi usporedbu njihovih osnovnih teoloških i filozofskih koncepcija. U dijalogu nastupa dvadeset likova: Grk, Logos, Talijan, Arapin, Hindu, Kaldejac, Židov, Skit, Francuz, Petar, Perzijanac, Sirac, Španjolac, Turčin, Njemac, Tatar, Pavao, Armenac, Čeh i Englez.

Temeljna je tvrdnja Kuzančeva dijaloga da je nemoguće na zadovoljavajući način ujediniti religije različitih naroda i kultura i njihove različite pojmove, koji su vezani uz brojne i različite tradicije. Svaka od njih ima bitnu ulogu u identitetu pojedine kulture i naroda, tako da vjersko jedinstvo nije moguće. Ali Kuzanski kao izvanredni mislilac, na osnovi svoje koncepcije *coincidentia oppositorum*, razvija hipotezu da religija u svojoj esencijalnoj formi ne može postojati kao jedna, nego se očituje u različitim formama i obredima, koji ovise o povijesnoj zbilji i osobitostima različitih običaja (*una religio in rituum varietate*). Nikola Kuzanski želi dokazati da osnovna forma religije nalazi svoju najvišu eksplikaciju u pojmu božanskoga Logosa.

STJEPAN ŠPOLJARIĆ

Zagreb, Hrvatska /

Zagreb, Croatia

Petrićevih *Deset dijaloga o povijesti* u prijevodu Thomasa Blundevilla

Prvi tekst o umijeću historije, objavljen u Engleskoj, priredio je Thomas Blundeville izdanjem *The true order and Methode of wryting and reading Hystories, according to the precepts of Francisco Patricio, and Accountio Tridentino, tvvo Italian vvriters* (London, 1574). Blundevilleovo je djelo

sastavljeno od engleskoga prijevoda izabranih odlomaka iz Petrićevih *Dijaloga o povijesti* (pp. 5-43) te od prijevoda traktata *Delle osservazioni et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie* Giacoma Aconcija (pp. 44-64).

Blundevilleov prijevod Petrićevih *Della historia diece dialoghi* (Venecija, 1560) uslijedio je nakon Stupanova latinskog prijevoda u Bazelu (*Francisci Patricii de legendae scribendaequae historiae ratione*, 1570) i uvrštavanja ovog prijevoda u dva izdanja zbirke tekstova o umijeću historije urednika Johannes Wolfa (*Io. Bodini Methodus historica, duodecim eiusdem argumenti Scriptorum*, 1576; *Artis historicae penus*, 1579).

U prvom dijelu svoga spisa o historiji Blundeville preuzima slijedeće odlomke iz Petrićevih *Dijaloga o povijesti*:

1. poglavlje »The true order and methode of writing and reading hystories. & c.«, pp. 5-18, odnosi se na Petrićev šesti dijalog »Il Zeno, overo dell' historia universale« i sedmi dijalog »Il Guidone, overo dell' historia minore«, ff. 34b-43a;
2. poglavlje »VWhose lyues ought to be chronicled«, pp. 19-28, odnosi se na Petrićev osmi dijalog »Il Valerio, overo dell' historia della vita altrui«, ff. 45a-48b;
3. poglavlje »VWhat Profite hystories doe yeelde«, pp. 29-39, odnosi se na Petrićev deveti dijalog »Il Donato, overo della utilità dell' historia«, ff. 50b-53a;
4. poglavlje »Of the dutye and office of hystoriographers, and what order and disposition in writing hystories, they ought to use«, pp. 39-43, odnosi se na Petrićev deseti dijalog »Lo Strozza, overo della degnità dell' historia«, ff. 55b-62a.

Usporedbom sadržaja ovih dvaju djela postaje očitim da je Blundeville iz cjeline Petrićeva djela o povijesti preveo izabrane odlomke od šestog do

desetog dijaloga. Blundevilleova kraćenja Petrićeva djela o povijesti mogu se protumačiti Aconcijevim utjecajem. Ovaj se Tridentinac od 1559. godine trajno nastanio u Engleskoj te je svoj traktat o historiji, nastao između 1562. i 1565. godine, napisao u čast Roberta Dudleya, grofa od Leicestera, kojemu svoje djelo o historiji posvećuje i Blundeville. Ovaj se engleski autor nije samo posredovanjem Aconcija upoznao s Petrićevim djelom o povijesti, nego je od Aconcija preuzeo i jednu posebnu temu iz Cresaninova djela. Naime, Aconcio je pod snažnim utjecajem Petrićevih *Dijaloga o povijesti* napisao svoj traktat o utilitarno-moralnom karakteru historije, zbog čega se u modernoj recepciji, još od Giorgia Spinija, smatra začetnikom teme »o čitanju historije« (*de historia legenda*) unutar rasprave o *ars historica*. Ovu je temu Aconcio preuzeo iz Petrićeva devetog dijaloga »Il Donato, overo della utilità dell' historia«, koji se bavi pitanjem kako i zašto »čitati historiju« (*leggere historia*, 50a6). Aconcijev traktat i Blundevilleov izbor odlomaka iz Petrićevih *Deset dijaloga o povijesti* služe nam kao primjeri recepcije Cresaninova razumijevanja povijesti i historije u očima njegovih suvremenika u Engleskoj.

Petrić's *Ten Dialogues on history* translated by Thomas Blundeville

The first text on the art of history, published in England, was compiled by Thomas Blundeville and was entitled *The true order and Methode of wryting and reading Hystories, according to the precepts of Francisco Patricio, and Accountio Tridentino, tvvo Italian vvriters* (London, 1574). Blundeville's work consists of his translation of the selected parts of Petrić's *Ten dialogues on history* (pp. 5-43) and complete treatise *Delle osservationi et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie* of Giacomo Aconcio (pp. 44-64).

Blundeville's translation of Petrić's *Della historia diece dialoghi* (Venice, 1560) followed after Stupano's translation in Latin, which was published in Basel

(*Francisci Patricii de legendae scribendaeque historiae ratione*, 1570). This translation also found its place in both editions of Johannes Wolf's collection of the writings on the art of history (*Io. Bodini Methodus historica, duodecim eiusdem argumenti Scriptorum*, 1576; *Artis historicae penus*, 1579).

In the first part of his work on history Blundeville adapted the following sections from Petrić's *Dialogues on history*:

1. Chapter »The true order and methode of writing and reading hystories. & c.«, pp. 5-18, is related to Petrić's sixth »Il Zeno, overo dell'istoria universale« and seventh dialogue »Il Guidone, overo dell'istoria minore«, ff. 34b-43a;
2. Chapter »VWhose lyues ought to be chronicled«, pp. 19-28, is related to Petrić's eighth dialogue »Il Valerio, overo dell'istoria della vita altrui«, ff. 45a-48b;
3. Chapter »VWhat Profite hystories doe yeelde«, pp. 29-39, is related to Petrić's ninth dialogue »Il Donato, overo della utilità dell'istoria«, ff. 50b-53a;
4. Chapter »Of the dutye and office of hystoriographers, and what order and disposition in writing hystories, they ought to use«, pp. 39-43, is related to Petrić's tenth dialogue »Lo Strozza, overo della degnità dell'istoria«, ff. 55b-62a.

Evidently, Blundeville translated selected parts from the sixth to tenth dialogue from Petrić's collection of dialogues on history. The reason for Blundeville's abbreviation of Petrić's work may be sought in Aconcio's influence. This Italian author from Trento made England his home in 1559, where he wrote treatise on history between 1562 and 1565, and dedicated it to his patron Sir Robert Dudley, Earl of Leicester, a nobleman to whom Blundeville also dedicated his work on history. Not only did Blundeville become familiar with Petrić's work on history through the mediation of Aconcio, but he also borrowed from

Aconcio a specific theme from the Croatian philosopher. Under the strong influence of Petrić's *Ten dialogues on history* Aconcio wrote his own treatise on the utility and moral value of history, what makes him, from the perspective of modern interpretation dating from Giorgio Spini, the founder of the theme »on the reading of history« (*de historia legenda*) within the literary genre *ars historica*. For this theme Aconcio was actually inspired by Petrić's ninth dialogue, »Il Donato, ovvero della utilità dell'istoria«, which focuses on the issue of how and why to »read history« (*leggere historia*, 50a6). Aconcio's treatise and Blundeville's selection from Petrić's *Dialogues on History* show how Petrić's thought on history was received by his contemporaries in England.

FULVIO ŠURAN

*Facoltà di Filosofia, Università degli studi »Juraj Dobrila« di Pula, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Hrvatska*

Il duello nel Rinascimento

Il duello da sempre rappresenta un'istituzione soggetta a delle regole molto rigide nelle sue modalità di utilizzo della forza non per dimostrare chi sia il più forte o il più abile, quanto una prova di virtù (legale, etica, metafisica, sportiva o altro ancora) capace sì di rivelare un giudizio superiore, comunque sempre dipendente dalla virtuosità dei suoi contendenti. Ne è un esempio tipico il duello giudiziario. Si può, per tanto, definire il duello come lo specchio o lo strumento rivelatore della 'natura' del 'cavaliere'.

In questo nostro breve saggio ci soffermeremo in particolare al periodo che intercorre tra la seconda metà del XV secolo e la prima metà del XVI secolo, in quanto è in questo lasso di tempo che si trovano serie e chiare testimonianze

riguardanti la questione del duello. E questo sia nelle opere letterarie che in quelle riguardanti la precettistica.

Nel caso delle opere letterarie basterà elencare i duelli menzionati in opere quali l'*Orlando Innamorato* del Boiardo (una settantina), o nell'*Orlando Furioso* dell'Ariosto (una sessantina). Per quanto riguarda quelle di precettistica, oltre al gran numero di trattati, è da tener presente anche il gran numero delle loro riedizioni, specialmente di quelli più famosi. Dove, oltre all'immane comunanza d'interessi fra poeti epici e trattatisti del duello, si noterà anche una sostanziale identità terminologica - per esempio sia i poeti sia i trattatisti ritengono che il duello sia una 'prova' di giudizio finale. Questo non comporta, nel contempo, una convergenza di convinzioni filosofiche, in quanto il duello letterario differisce da quello reale proprio per la sua diversa comprensione filosofica del combattere.

Pertanto, prendendo in considerazione, da una parte, le differenti concezioni quali caratteristiche proprie al duello letterario e, dall'altra, a quello reale, con la presente relazione si cercherà di dispiegare la problematica che questo istituto di per sé ha comportato nel periodo storico preso in considerazione.

Dvoboj u razdoblju renesanse

Institucija dvoboja oduvijek je bila podložna vrlo strogim pravilima o modalitetima uporabe sile. Ta uporaba nije bila usmjerena na to da se dokaže tko je jači ili spretniji, već je postala dokazom vrline (pravne, etičke, metafizičke, sportske itd.), koja otkriva nadmoćniji sud, ali, unatoč tome, uvijek ovisi o virtuoznosti samih suparnika. Tipičan je primjer u tom smislu sudski dvoboj. Možemo stoga dvoboj definirati kao zrcalo ili instrument kojim se otkriva »narav« »viteza«.

U ovom kratkom prikazu posebice ću se osvrnuti na razdoblje između druge polovice 15. stoljeća i prve polovice 16. stoljeća, jer se ozbiljna i jasna svjedočanstva o dvoboju mogu pronaći upravo u tom periodu. Takva je svjedočanstva moguće pronaći u književnim djelima te u djelima koja se bave teorijom dvoboja.

Kada je riječ o književnim djelima, dovoljno je istaknuti dvoboje koji se sedamdesetak puta spominju u Boiardovu *Zaljubljenom Orlandu* (*Orlando Innamorato*) ili šezdesetak puta u Ariostovu *Bijesnom Orlandu* (*Orlando Furioso*). Što se tiče teorijskih djela o dvoboju, osim velikog broja eseja valja svakako uzeti u obzir i velik broj njihovih izdanja, posebice onih najpoznatijih. U njima će se, pored nezaobilaznog sjedinjenja interesa između epskih pjesnika i teoretičara dvoboja, pojaviti i sličnosti u terminologiji. Primjerice, i jedni i drugi smatraju da je dvoboj »dokaz« krajnjeg ili završnoga suda. Takva supstancijalna sličnost u definiranju dvoboja ne mora, međutim, nužno dovesti do konvergencije filozofskih uvjerenja, jer se literarni dvoboj od realnoga razlikuje upravo po svom filozofskom poimanju dvoboja.

Dakle, polazeći od različitog poimanja značajki svojstvenih literarnom i realnom dvoboju, autor će u radu pokušati osvjetliti problematiku koju je institucija dvoboja implicirala u promatranom povijesnom razdoblju.

VESNA TUDJINA

Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU, Zagreb, Hrvatska /

Institute of the Historical and Social Sciences, Croatian Academy of Sciences and Arts, Zagreb, Croatia

Retractationes Marka Antuna de Dominisa

Biblioteca Apostolica Vaticana u okviru fonda Barberini pod signaturom Barb. lat 969 posjeduje 250 stranica de Dominisova nedovršenog i neobjavljenog rukopisa *Retractationum M. Antonii de Dominis Archiepiscopi Spalatensis libri X. in totidem ipsius DE REPUBLICA ECCLESIASTICA libros*, kojeg je započeo pisati 12. veljače 1624., da bi 17. travnja bio utamničen, a umro u noći između 8. i 9. rujna iste godine. Rukopis je posvećen Papi Urbanu VIII, koji je nakon smrti pape Grgura XV ponovo pokrenuo istragu Inkvizicije protiv de Dominisa.

Iako već u naslovu najavljuje da će se tekst odnositi na cjelokupno djelo *De republica ecclesiastica*, spis se, ostavši nedovršen, odnosi samo na prvih 9 (od 12) poglavlja i to samo prve od 10, odnosno 8 objavljenih knjiga.

Retraktacije su književna vrsta u kojoj autor opoziva svoja prijašnja djela, a de Dominis opoziva svoje učenje o Papi, pa onda nažalost na neki način i svoje učenje o biskupskom kolegijalitetu, ali se nikad nije odrekao svog nastojanja oko jedinstva među kršćanskim crkvama. Iako je ovaj spis očito pisan pod pritiskom, uglavnom već u zatočeništvu, u predgovoru »Praefatio operis« de Dominis inzistira da ga je samo ljubav prema jedinstvu kršćana potakla na to pisanje.

Retractationes by Marko Antun de Dominis

Within the Barberini series (Barb. lat. 969) of the Biblioteca Apostolica Vaticana are 250 pages of de Dominis's unfinished and unpublished manuscript *Retractationum M. Antonii de Dominis Archiepiscopi Spalatensis libri X. in totidem ipsius DE REPUBLICA ECCLESIASTICA libros*. He began to write it on 12 February 1624, but on 17 April he was imprisoned and died in the night between 8 and 9 September of the same year. The manuscript was dedicated to

Pope Urban VIII who, after the death of Pope Gregory XV, resumed the inquisition against de Dominis.

Although in the title itself the author suggests that the text will relate to the whole of *De republica ecclesiastica*, being unfinished, the manuscript contains 9 (of 12) chapters only of the first of 10, or more precisely 8 published books.

Retractation is a literary genre in which author refutes his previous work. Here de Dominis denied his teaching about Pope and, regrettably, changed his teaching of bishops collegiality, but never retreated from the idea of reunion of all Christian churches. Although evidently written under pressure, mainly in prison, in »Praefatio operis« de Dominis insisted that only love for Christian unity inspired him to this writing.

Ankica Valenta

*Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Natural Sciences and Mathematics, University of Zagreb, Croatia*

i / and

Branko Hanžek

*Zavod za povijest i filozofiju znanosti HAZU, Zagreb, Hrvatska /
Institute for History and Philosophy of Science, Croatian Academy of Sciences
and Arts, Zagreb, Croatia*

Dostupnost Petrićevih djela i djela o Petriću pretraživih putem *online* kataloga u hrvatskim i europskim knjižnicama

O hrvatskom filozofu i znanstveniku Frani Petriću postoji opsežna literatura u Hrvatskoj i u mnogim drugim zemljama. Mnoge ozbiljne rasprave pojavile su se od objavljivanja njegovih prvih radova 1553. godine do danas, a posebno pokretanjem godišnjeg interdisciplinarnog međunarodnog znanstvenog skupa »Dani Frane Petrića« 1992. godine. Sam nam je Petrić ostavio pozamašnu zbirku tiskanih radova i rukopisa.

Međunarodna knjižničarska zajednica do sada je mnogo učinila u vezi unapređenja dostupnosti knjiga i druge publicirane građe postavljanjem online kataloga na mrežu. Ovo može poslužiti da se utvrdi koliko su Petrićeva djela i djela o njemu prisutna u *online* katalogima u europskim nacionalnim knjižnicama i u knjižnicama gradova u kojima je Petrić boravio.

Uz to, postoje rasprave o tomu koji bi oblik njegova prezimena bio najprihvatljiviji u knjižničarskoj obradi (hrv. Petrić, lat. Patricius ili tal. Patrizi), pa se može ustanoviti koje se prezime u *online* katalogima najviše koristi, uz mnoge statističke i druge zanimljivosti.

Accessibility of Petrić's works and works about Petrić via online catalogue search in Croatian and European libraries

There is an extensive literature about Croatian philosopher and scientist Frane Petrić, both in Croatia and abroad. Many serious discussions have been initiated since the publication of his first papers in 1553, and especially more recently within the international interdisciplinary scientific symposium within »Days of Frane Petrić«. Petrić's philosophical and scientific legacy consists of an impressive collection of printed works and manuscripts.

International Library Community has, over the years, greatly improved access to the books and other publications by setting an online catalogue. It may serve as a useful source for tracing his works and the publications about him in online catalogues in European national libraries and the libraries of the towns in which Petrić stayed.

In addition, a controversy surrounding the form of the philosopher's surname most appropriate for the library catalogue use (Cro. Petrić, Lat. Patricius or It. Patrizi) is likely to be resolved in online catalogues, along with many statistical and other curiosities.

MATJAŽ VESEL

Filozofski institut Znanstveno-istraživačkog centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti, Ljubljana, Slovenija /

Institute of philosophy, Slovenian Academy of Sciences and Arts, Ljubljana, Slovenia

Frane Petrić i astronomija

U *Apologia pro Tychone contra Ursum* Johannes je Kepler izuzetno oštro kritizirao Petrićeva stajališta koja su se ticala astronomije. Po Keplerovu mišljenju, izraženom u pismu Fabriciusu 4. srpnja 1603., Petrić je »neprijatelj filozofije« (*hostis philosophiae*) i »zaštitnik neznanja« (*patron ignorantiae*). Na čemu se temelji tako stroga Keplerova kritika? Kako Petrić zapravo razumije astronomiju?

Po Petrićevoj *Pancosmiji* (1591), čitava historija astronomije – od astronomije koncentričkih sfera, preko Ptolemejeve astronomije ekscentara i epicikla, do Kopernikove heliocentrične astronomije i najnovije geo-heliocentrične

astronomije Tycha Brahea – nije ništa drugo nego hrpa »tlapnji«. Njihov uzrok vidi Petrić u učenju, koje prihvaćaju svi astronomi, »da su zvijezde na nebu pričvršćene poput čavala na ploči«. To stajalište, da su zvijezde *sicut nodi in tabula*, dovelo je astronome, misli Petrić, do različitih pogrešnih teorija. Zbog takvog su ishodišta »smislili prvo i osam nebeskih sfera, a kako to nije dostajalo za rješidbu pomola, dodaše tolike tlapnje i tolike čudovišnosti«, koje su na kraju prouzročile »manje-više perturbaciju cijeloga svijeta, gotovo kao još jedan novi Kaos« (*Pancosmia*, 91.3).

Umjesto ovih »tlapnji«, Petrić brani tezu da se planeti slobodno kreću među zvijezdama stajačicama u tekućem eteru bez prisile tvrdih sfera, koje po njegovu mišljenju ne postoje. Planete se kreću onako kako ih vidimo – spiralnim, nepravilnim kretanjem, što zapravo znači, da astronomiji za tumačenje »pomola« (*apparentia*) nisu potrebne nikakve hipoteze (= modeli), nikakvi ekscentri i epicikli. Petrić objašnjava mogućnost takvog kretanja tvrdnjom da su planete razumna živa bića (*animalia rationalia*).

Na temelju tih i drugih Petrićevih stavova izloženih u *Pancosmiji* moguće je povući slijedeće zaključke:

1. Petrića ne zanima astronomija kao takva, već ontologija neba. Njegova je kritika astronomije utemeljena u njegovoj filozofiji prirode, preciznije rečeno, na njegovoj teoriji fluidnog etera.
2. Petrić zapravo nije najbolje upoznat s onim, što se događa u astronomiji. Stajalište o tvrdim nebeskim sferama odbacio je već Tycho Brahe, što Petrić ne zna, iako kritizira njegov rad.
3. Petrićeva je teorija, usprkos njegovoj obrani dnevnog kretanja Zemlje, s astronomskoga motrišta besmislica. Petrićev prijedlog ne udovoljava onome što se od astronomije traži sve od antičkog doba: predviđanje položaja nebeskih tijela u prošlosti i budućnosti.

4. Petrićeva kritika astronomije je (meta)fizička, filozofska. Petrić govori sa stajališta filozofa, koji astronomiju razumije potpuno tradicionalno kao znanost, koja se mora podrediti filozofiji. To je u potpunoj opreci sa suštinom astronomske revolucije 16. i 17. stoljeća, kada se ta hijerarhija srušila i astronomija si je uzela pravo odgovarati i na (prirodno)filozofska pitanja.

Frane Petrić and astronomy

In his *Apologia pro Tychone contra Ursum* Johannes Kepler heavily criticized Petrić's views concerning astronomy. According to Kepler's view, expressed in his letter to Fabricius on 4 July 1603, Petrić is »an enemy of philosophy« (*hostis philosophiae*) and »a patron of ignorance« (*patron ignorantiae*). What is the basis of this heavy criticism? How does Petrić understand astronomy?

According to Petrić's *Pancosmia* (1591), all the history of astronomy— from the homocentric astronomy, Ptolemaic astronomy of eccentrics and epicycles, Copernican heliocentric astronomy to the most recent geo-heliocentric astronomy of Tycho Brahe—is nothing but a bunch of *deliramenta*. The reason for these astronomical deliraments lies in the doctrine, which, according to Petrić, is accepted by all astronomers, including Tycho Brahe, »that the stars are attached to heaven like the nails in the board«. This position has led the astronomers to different flawed theories. Basing their views on the supposition that the stars are *sicut nodi in tabula*, they »first invented eight spheres and since it was not sufficient to save the appearances, they added innumerable deliraments and monstrosities,« which in the end produced »a whole new Chaos« (*Pancosmia* 91.3).

Instead of these astronomical deliraments, Petrić proposes a philosophical theory, according to which the planets move freely among the stars in the fluid

ether, without the constraint of solid spheres, which do not exist. Planets move in the way as they appear to us: in non-uniform spirals, which means that astronomy does not need any hypotheses (= models) and that it can do without eccentrics and epicycles. Petrić explains the possibility of these kinds of movement by his view that the planets are rational living beings (*animalia rationalia*).

On the basis of these and other statements from *Pancosmia* we can conclude the following:

- 1) Petrić is not interested in astronomy as such. His main interest lies in the ontology of heaven and his criticism of astronomy is founded in his philosophy of nature, i. e. in his theory of the fluid ether.
- 2) Petrić is not really familiar with the the developments of contemporary astronomy. He lists Tycho Brahe as an astronomer who believes in hard celestial spheres, although Tycho was the one who rejected them.
- 3) Despite his assertion of the daily rotation of the Earth, his theory is astronomically absurd. Petrić fails to fulfill the basic task of astronomy since antiquity: to predict the positions of heavenly bodies in the past and in the future.
- 4) Petrić's criticism of astronomy is (meta)physical or philosophical. Petrić speaks from the position of philosopher and understands astronomy in a completely traditional way, i.e. as a science which should be subordinated to philosophy. This is completely contrary to the essence of the astronomical revolution of the 16th and 17th centuries, when this hierarchical order ceased to exist and astronomy also started answering the (natural)philosophical questions.